

STOLPERSTEINE

Door Soesja Citroen

In de week van 6 november zijn 44 Stolpersteine op 35 Goudse adressen bijgeplaatst, waaronder één in de Crabethstraat voor huisnummer 8 voor Marianne Landau.

Er ligt nu een spoor van 387 Stolpersteine in Gouda. Daarmee is het Goudse Stolpersteineproject ter herinnering aan de 389 vermoorde Joodse stadgenoten bijna afgerond. In april 2024 gaat kunstenaar Gunter Demnig zelf de laatste twee Stolpersteine voor hen plaatsen. Mooi hoe met dit spoor van gedenksteentjes een donkere bladzij in de geschiedenis van de stad tastbaarder is geworden. De Stolpersteine laten ons zien, hoe ook inwoners van Gouda meegesleurd werden in de maastroom van de naziterreur.

Een Stolperstein voor Marianne Landau

Marianne Landau (33) werd in Hamburg geboren op 21 mei 1909. Haar ouders waren Alfred Landau en Henriëtte Landau-Nehemias. Vader Alfred werkte bij een internationale huidenhandel.

stenotypiste uit Hamburg

Marianne kreeg een administratieve opleiding. In 1932 ging ze op zichzelf wonen en werkte als stenotypiste. Toen Hitler en de NSDAP het jaar daarop aan de macht kwamen in Duitsland, verslechterde de situatie voor de Joodse inwoners zeer. Eind september 1935 verloor Marianne haar baan, pas na een jaar vond ze weer werk.

vlucht naar Rotterdam

In februari 1939 vluchtte ze naar Rotterdam. Haar ouders waren daar al een jaar eerder naar toe getrokken. Hier maakten ze een jaar later het verwoestende 14-mei bombardement op de havenstad mee. Nederland capituleerde. Met de Duitse bezetting

kwamen er steeds ingrijpendere anti-Joodse maatregelen.

bij ouders in Gouda

Vanaf september 1940 moesten buitenlandse vluchtelingen weg uit het kustgebied. In februari 1941 verhuisden Mariannes ouders naar de Crabethstraat 8 in Gouda. In september trokken zij in de bovenverdieping op nummer 36. Mogelijk woonde Marianne enkele maanden bij haar ouders in de Crabethstraat op nummer 8. Hoe dat precies zat, ben ik nog aan het onderzoeken.

Rotterdam

Half juni 1941 ging Marianne op de 's Gravendijkwal 39b in Rotterdam wonen. Al in januari had ze zich bij de gemeente moeten laten registreren als Jood. Op openbare plekken als parken, de markt, bibliotheek, zwembad en bioscoop mocht ze niet meer komen. Door het Duitse naziregime werd ze ook nog stateloos gemaakt.

kille arrestatiekaarten

Twee kille arrestatiekaarten uit het Stadsarchief Rotterdam geven een tragisch inblikje in Mariannes lot. Op de ene kaart zie je, dat de Sipo (Sicherheitspolizei) haar op 9 maart 1942 op-

pakte en de volgende dag weer vrijliet. De tweede kaart keer toont, dat de Sipo haar op 1 mei dat jaar opnieuw arresteerde en na drie maanden ontsloeg op 30 juli. Maar vrij kwam de stateloze jonge vrouw niet meer.

Westerbork, Auschwitz

Via Loods 24 werd ze de volgende dag op 31 juli naar door-gangskamp Westerbork getransporteerd. Haar leven liep ten einde. Marianne moest mee met de trein van maandag 3 augustus 1942. Op 30 september werd ze in Auschwitz vermoord, na misschien nog enige slavenarbeid.

Ook Mariannes ouders Alfred en Henriëtte wachtte daar de dood. Ze zullen vanaf de arrestatie van hun dochter in mei weinig tot niets meer van haar hebben gehoord. Zelf werden ze op 13 oktober in Gouda opgepakt door de politie en via Amsterdam naar Westerbork vervoerd. Daar volgde direct de volgende dag hun deportatie. Zij werden op 26 oktober in Auschwitz vermoord. Een maand na hun dochter en twee weken nadat ze uit hun woonplaats Gouda waren verdreven.

